

ROOIGEM EN DE BRUGSEPOORT TE GENT (Vervolg)

DE URBANISATIE VAN DE BRUGSEPOORT

1. Het oude wegennet

De vestiging van de Phoenixfabriek en de textielreus "La Lys" resulteerde omstreeks 1840 in een sterke aantrekkingskracht op honderden arbeidersgezinnen.

In een mum van tijd vermeerderde het aantal woningen, de veelheid aan stegen, straten en wegen.

Deze sloten aan bij de van ouds bekende plattelandsbanen.

De belangrijkste waren de Nieuwe Heerweg naar Brugge (nu Bevrijdingslaan en Brugsesteenweg) en de Weg naar Rooigem die toen bestond uit de huidige Phoenixstraat en de Ketting- en Ooievaarstraat.

Er bestond ook een Oude Heerweg naar Brugge (de tegenwoordige Lieremanstraat verbonden aan de Geitstraat, het Biezenstuk en de Boomstraat) en sloot aan bij de Nieuwe Heerweg.

De Veerstraat (vanaf 1866 Appelstraat) lag in het verlengde van de Weg naar Rooigem.

Gedurende de zestiende eeuw legden de kartuizers van "Koningsdal", voor eigen gebruik, het deel van de Drongensesesteenweg aan tussen de Oude Heerweg en de huidige Weverstraat. Tijdens de achttiende eeuw trok men deze steenweg door tot aan "Het Motje".

De Heerweg naar Eeklo volgde gedeeltelijk het tracé van de Goudvinkstraat (de vroegere "Kiekenstraat).

Dat was het wegennet op Rooigem en de latere Brugsepoortwijk op het ogenblik dat de arbeidersbevolking er zich kwam vestigen.

Dat deze wegen vooral 's winters erbarmelijk lagen, blijkt uit het feit dat bijvoorbeeld de groenteboeren soms de grootste moeite hadden om naar de stad te komen.

2. De bewoning tot ca. 1880 of de "roofurbanisatie"

Daar de grond er spotgoedkoop was, zagen de burgerij, de grootgrondbezitters, fabrikanten en speculanten brood in de volksbeweging van die periode en ze persten op kleine percelen verschillende zgn. "*cités ouvrières*" samen, beluiken die men koerkes, poortjes of op zijn Frans *cités* noemde. (42) (43) Werklieden uit de textielindustrie en het metaalbedrijf, straatventers, strodekkers, brandhoutkappers, volkskleermakers, klompenmakers en dergelijke meer hokten er met hun gezin samen in de smalle straatjes waar, in eentonige rijen, kleine huisjes zonder een stukje tuin naast elkaar stonden, vochtig en ongezond.

Hygiëne was een dode letter, één enkele pomp voor ik-weet-niet-hoeveel men-

Foto 31. Koer van Stevens
(Tekening G. Boerjan, Gent).

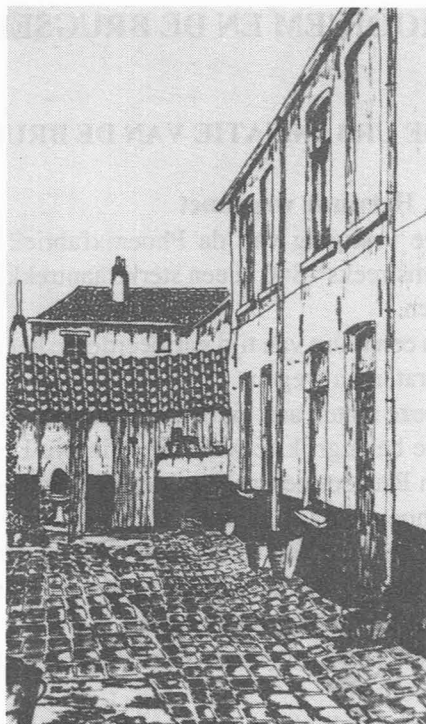

Foto 32. Beluik in de Phoenixstraat
(Tekening G. Boerjan, Gent).

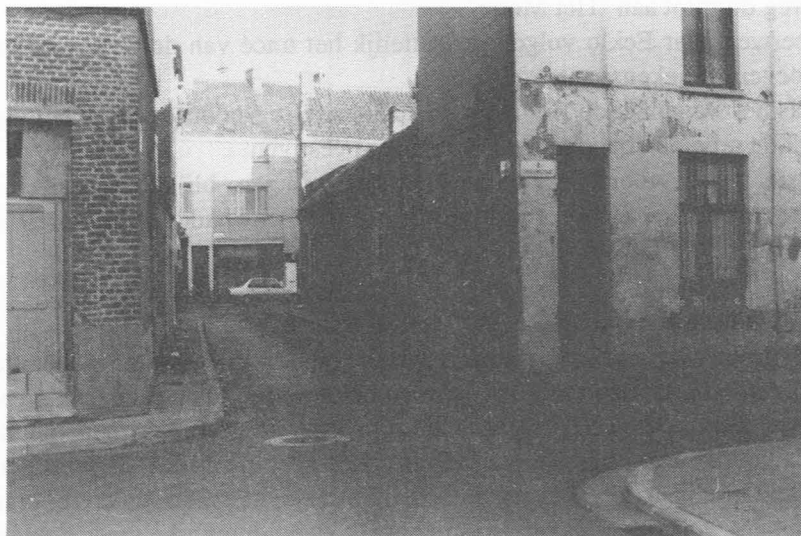

Foto 34. Beluik aan de Zwaluwstraat.

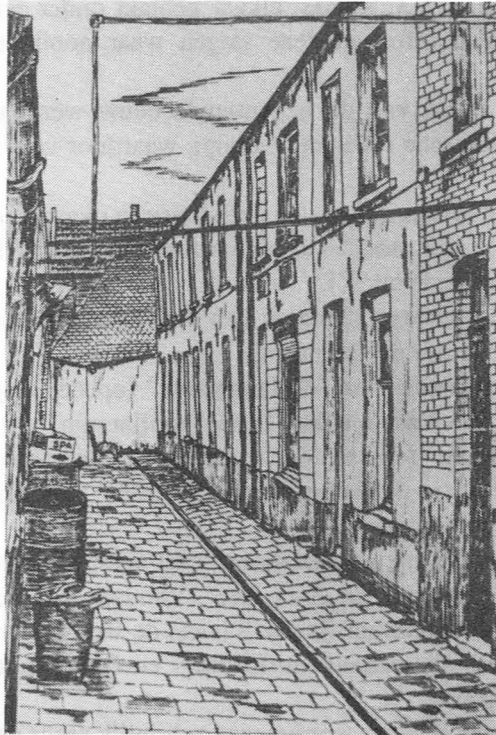

Foto 33. Beluik in de Batterijstraat.
(Tekening G. Boerjan, Gent).

Foto 35. De ingestorte Sint-Jan Baptistkerk in 1863 (Foto M. Neyt)
(S.A.G. Copyright).

sen en een paar vieze W.C.'s naast elkaar geplakt onder een stuntelig afdak vormden het enige comfort in deze stegen waar nooit een zonnestraaltje binnenkwam...

Vanaf het laatste kwart van de negentiende eeuw werden daarom talrijke "koerkes" om hygiënische redenen gesloopt, waardoor vele anoniem zijn gebleven.

Arbeiderswoningen in zgn. zakstraten gerijd, waren meestal navenant. Tientallen roodbakstenen huizen stonden al even troosteloos naast elkaar, zonder tuin, zonder zon (de zgn. "rode cités").

De Gentse beluiken droegen de naam van hun eigenaar, hun aannemer, hun huisjesmelker plus soms een spotnaam.

Op de Brugsepoort kende men "de lange rote" (op de Brugsesteenweg), "'t begijnhoveke" (in de Kastanjestraat), de "konijnepijp" (in de Goudensterstraat), twee "rode cités" (één aan de Groendreef en één aan de Kettingstraat), "'t papieren edeldom" (in de Hamerstraat), "koer 99" (ook bij de Hamerstraat) enz.

Op Rooigem concentreerden de arbeiders zich eerst in de omgeving van de fabrieken "de Phoenix" en "de grote Lys". Vandaar de steegjes vooraan de Zuidkaai en aan de Groendreef (in 1845 langs de Brugsevaart aangelegd), de Phoenixstraat, de Rooigemstraat (nu Ketting- en Ooievaarstraat) en de (nog niet verharde) Leiekaai.

De oudste Rooigemse steegjes werden waarschijnlijk reeds ca. 1840 gebouwd. De "Koer Portugal" (rechtover de ingang van de Phoenix) en de "Koer Stevens" (Kettingstraat) komen daarvoor in aanmerking. (foto 31)

Een tiental jaren later volgde het beluik op de Leiekaai, typisch om zijn trapjes en zijn boogvormige ingang, verder de "Koer Vercruyssen" in de Phoenixstraat (foto 32), een drietal beluikjes in de Batterijstraat (foto 33) en een steegje aan de Zwaluwstraat. (foto 34)

Ongeveer rond dezelfde tijd ontstond het "Luizegevecht" (voorbij de Batterijstraat, naar de Groendreef toe). Naar het schijnt vestigden zich daar de arbeidersgezinnen die verdreven waren uit de gesloopte cité die dezelfde naam droeg aan het Sint-Pietersplein.

Misschien bewoond door geïmmigreerde Italianen werd een rij woningen, bij de later aangelegde Abrikoosstraat, de "Italiaanse Koer" genoemd.

3. De Waalpoort werd gesloopt, een kerk werd gebouwd, tientallen nieuwe straten ontstonden

Door de aangroei van de bevolking besloot het bisdom een kapel bij de Waalpoort te openen. Tijdelijk werd daartoe de danszaal van de guinguette "Champs Elysées" uitverkoren. Dat gebeurde in 1851.

Rond diezelfde tijd werd uitgekeken naar een terrein waarop een kerk kon worden gebouwd. Daartoe verwierf de eerste pastoor van de Rooigeparochie

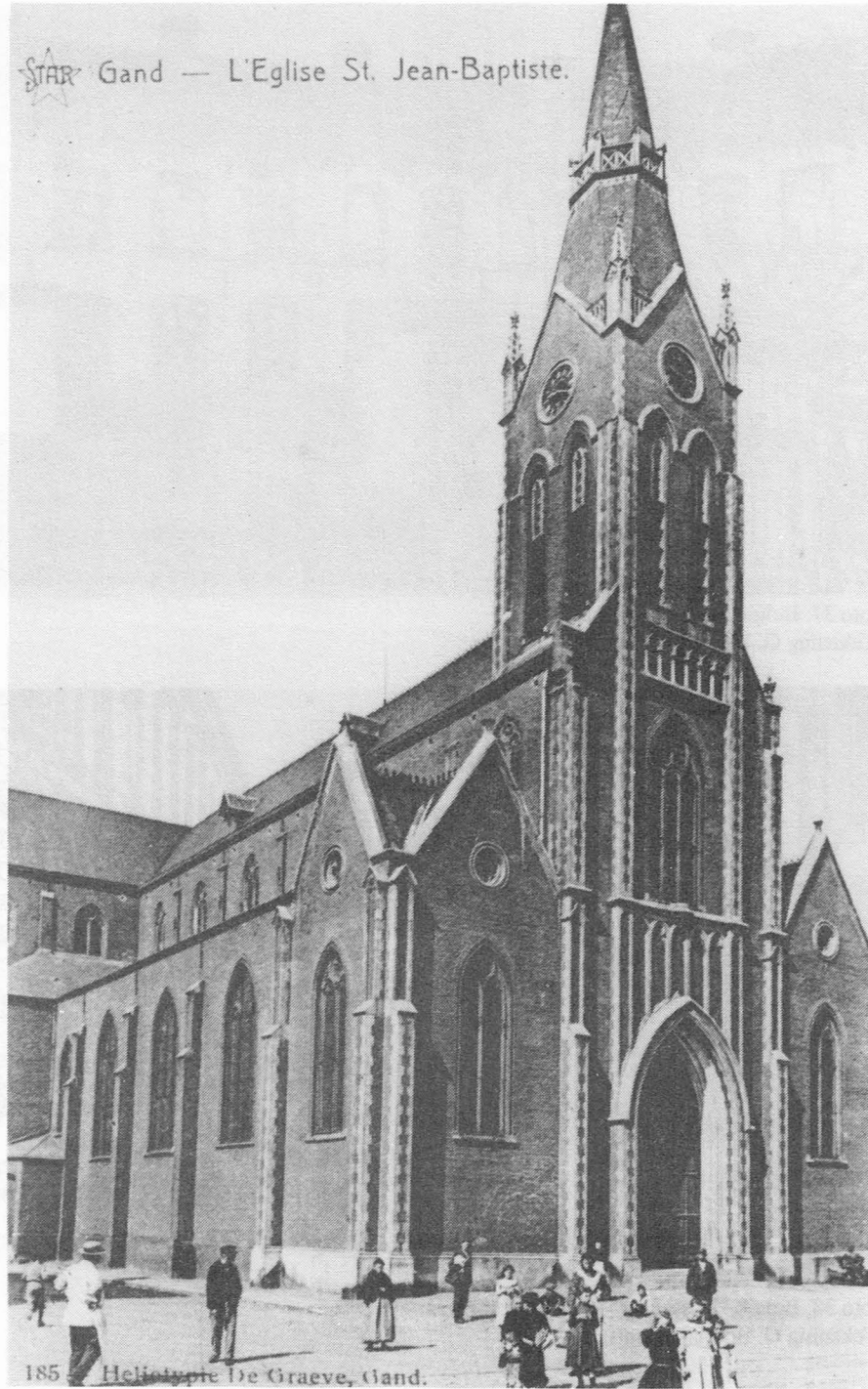

Foto 36. De Sint-Jan Baptistkerk ca. 1910
(Verz. F. Van Bost, Gent).

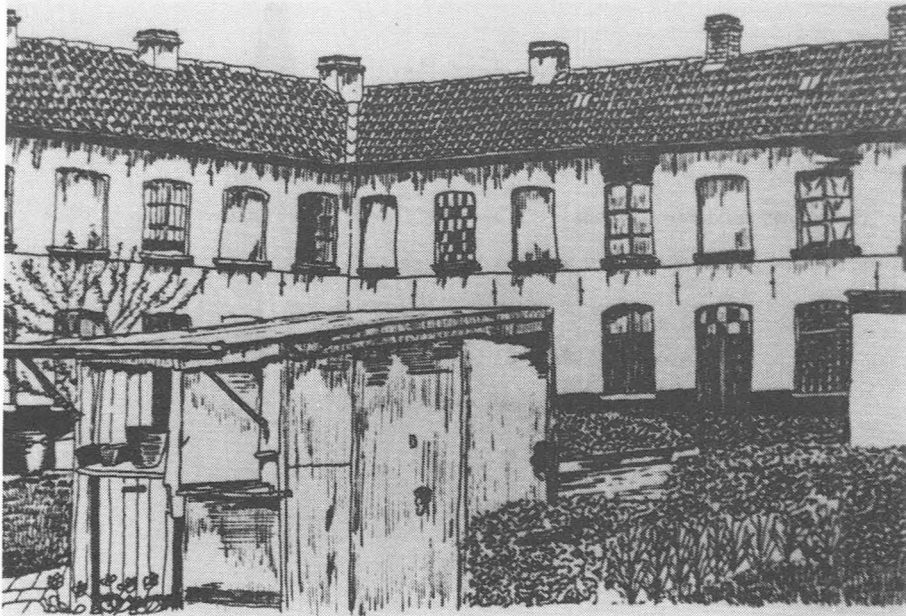

Foto 37. Beluik in de Goudensterstraat.
(Tekening G. Boerjan, Gent).

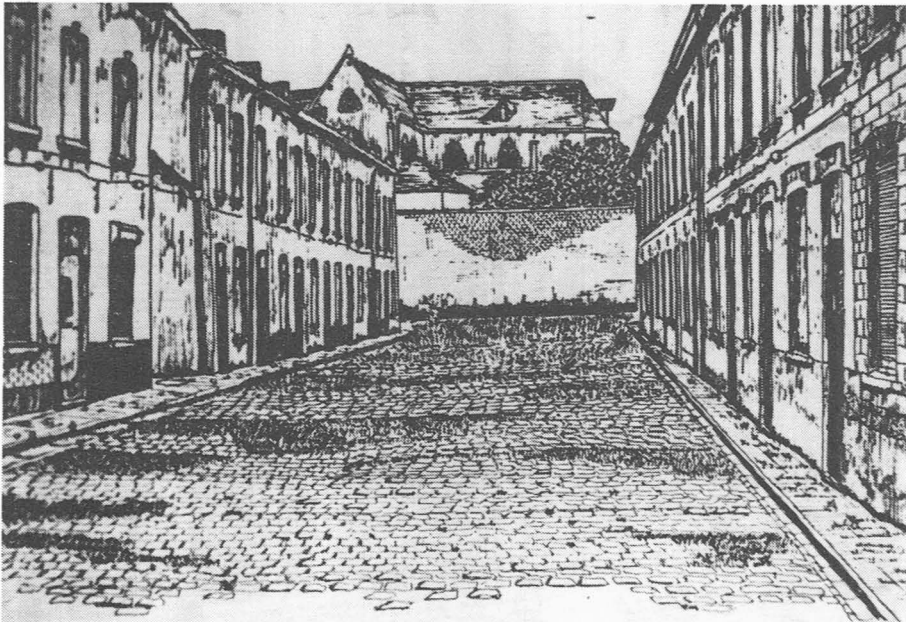

Foto 38. Beluik "Vossekoer" in de Reinaertstraat
(Tekening G. Boerjan, Gent).

een vroegere "molenberg", gelegen bij de huidige Bevrijdingslaan. In 1859 werden de funderingen gelegd. Het plan was van Jacques Van Hoecke maar zijn collega, architect Leclercq-Restiaux, stond in voor de afwerking. In 1863 stortte evenwel een deel van het neogotische gebouw in. (foto 35) Leclercq hernam de werkzaamheden en in oktober 1866 was het gebouw af. (foto 36) Een jaar later hing men drie klokken in gegoten staal in de toren, de eerste soortgelijke exemplaren in ons land.

In 1860 was ondertussen de tol afgeschaft. De Waalpoort werd gesloopt. De eerste nieuwe straten werden in de nabijheid van de kerk aangelegd. (45) Samen met de Batterijstraat bestond sinds 1845 reeds de Goudensterstraat, zo geheten naar een herbergnaam op de hoek. In 1861 werd, dicht bij de Phoenixstraat, de IJzerstraat (nu Hekelaars-) aangelegd. De Spinners-, Wevers-, Aambeeld- en Haspelstraat volgden drie jaar later.

Vanaf 1866 drong de nieuwe bewoning het Rooigems land- en tuinbouwgebied verder in. Zo ontstonden de Zwaluwstraat, Leiestraat, Kroonstraat, Herderstraat, Vlasstraat (nu Vlasgaard-), de Werkhuisstraat (nu Liereman-), Appelstraat (vroeger Veer-), Nettestraat (nu Nekkersput-), Boomstraat, Geitstraat, Vossestraat (nu Reinaert-), Peterseliestraat (nu Boerderijstraat en Fonteyneplein), Abrikoosstraat, Hamerstraat, Kiekenstraat (nu Goudvink-) en de Nachtegaalstraat (nu Wielewaal-).

Tevens ontstond een waaier van beluiken zoals "t Scheeft Rotje" in de Boerderijstraat, de "Koer van Pasterke Seghers" op de Bevrijdingslaan, de "Konijnepijp" in de Goudensterstraat (foto 37), het "IJzeren Hekken" (op de Drongensesteenweg en bij de latere Rooigemlaan) en de gevreesde, want beruchte "Koer Negenennegentig" in de Hamerstraat. In 1901 werd dit koerke, tot opluchting van de politie, manu militari leeggemaakt en gesloopt. (46)

Aan het Emilius Seghersplein werd tussen 1862 en '64 het citéje "d'Helle" gebouwd en enkele jaren later richtte de grondeigenaar Verschraeghen, boven de gedempte gracht in de Lieremanstraat, de "Karnemelkkoer" op, volkse naam die herinnerde aan de witte pap, afval afkomstig uit de drie Ekkergemse papiermolens, die door de gedempte gracht had gelopen.

Omstreeks 1870 legde men opnieuw twee straten aan : de Schildstraat (nu Beukelaar-) en de Eksterstraat (nu Klapekster-).

Rond diezelfde tijd werd de "Vossekoer" (foto 38) op een vroegere molenberg in de huidige Reinaertstraat gebouwd evenals de "Koer Van Loo" in de Abrikoosstraat. Men noemde dat ook de "rode cité" gezien de bakstenen huisjes. (foto 39) Diezelfde naam kreeg de "zakstraat" met beluikkarakter in de Kettingstraat. (foto 40)

4. De verdere evolutie tot aan de eeuwwisseling

In 1880 kreeg de Noordstraat haar definitieve vorm en ook haar naam, nadat de Waaldam werd gedempt. De Leiekaai werd gehard en aan het andere eind van

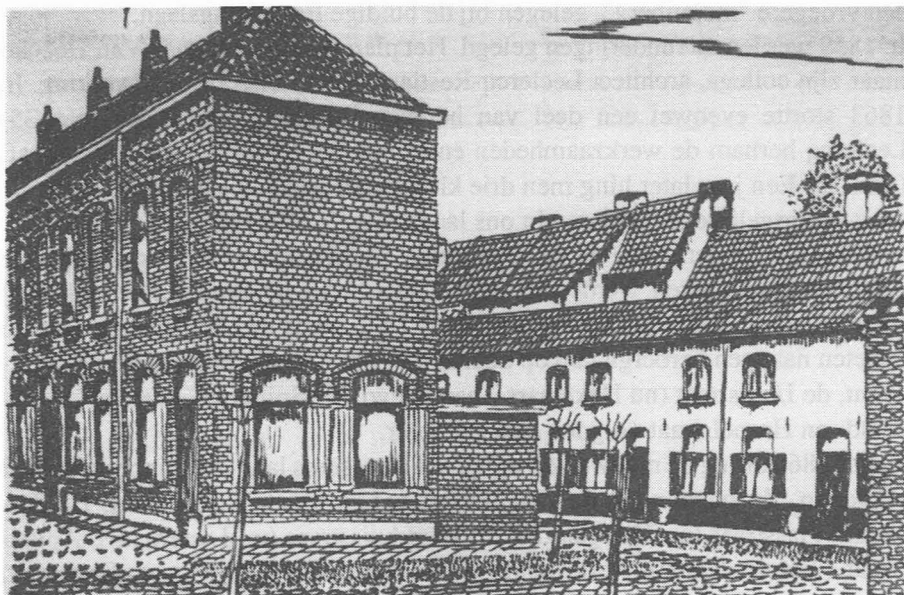

Foto 39. Vernieuwd beluik in de Abrikoosstraat (de "rode cité")
(Tekening G. Boerjan, Gent).

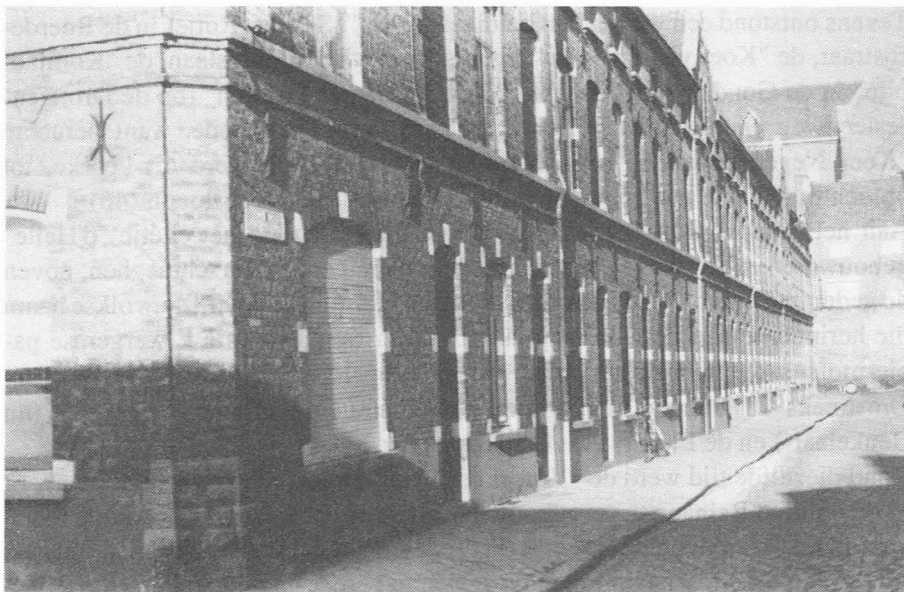

Foto 40. Zakstraat in de huidige Kettingstraat (ook "rode cité" genoemd). Nu : Scheringstraat.

Foto 41. Hoeve in de Peerstraat.

Foto 42. Zonnebloemstraat met sociale
woningen in 1913 door van Rysselber-
ge gebouwd in art nouveau-stijl
(Verz. Fr. Van Bost, Gent).

de Brugsepoortwijk werd de Hamerbrug over de Brugsevaart gegooid. Verschillende textielfabrieken werden in de omgeving van de Groendreef opgericht, daar waar, na de Tweede Wereldoorlog de rijkswachtkazerne zou komen. Aan weerszijden van de Brugsesteenweg (nu Bevrijdingslaan) trok men verscheidene straten, onder meer de Hulstboomstraat (naar de nabijgelegen, bekende guinguette), de Reseda- en de Tulpstraat.

Ca. 1883 trok men de Sparrestraat (waarschijnlijk naar de herberg "de Sparreboom" in de huidige Ooievaarstraat) en de Ceder-, tussen Sparre- en Hulstboomstraat.

Parallel met de Bevrijdingslaan kwam een jaar nadien de Kastanjestraat tot stand, een soort verbindingsweg tussen de Vosse- en de Hulstboomstraat.

De Notelaar- en de Olijfstraat ontstonden omstreeks 1885 en zes jaar later werd daar de Lijsterstraat aan toegevoegd.

De vroegere wegel naar de Machariusmolen diende enkele jaren nadien tot het tracé van de Acaciastraat. Tevens trok men de Azaleastraat (thans Zinia-). Aan de achterzijde van de huidige U.C.O. kwam de Kaarderijstraat en aanleunend bij de Rooigemstraat (nu Ooievaar-) trok men de Meibloemstraat.

Tussen 1898 en 1903 werd, tussen de Ekkergembrug en de Groendreef de Rooigemlaan aangelegd, tijdelijk een soort begrenzing binnen de Brugsepoortwijk tussen het industrieel en het landelijk gebleven gedeelte.

Nog vóór de Eerste Wereldoorlog ontstond de Peerstraat (foto 41) en de Lobeliastraat. Stervormig trok men de Zonnebloemstraat (foto 42), de Violieren- en de Palmboomstraat (nu Slinke Molen-).

Tijdens de aanleg van de Rooigemlaan ontstonden tijdelijk nog een paar beluiken. Later werden daar straten getrokken : Koningsdal en Schaverdijnstraat (naar de ijspret op de nabijgelegen Leie).

5. De laatste landelijke percelen opgeslorpt

Omstreeks de eeuwwisseling overschreed de stratenaanleg definitief de Rooigemlaan naar Mariakerke toe.

Vanaf 1906 zien we, tussen de Brugsesteenweg en de Brugsevaart respectievelijk de Duivestraat (nu Tortelduif-), de Katoenstraat (nu Virginia-), de Weefsel-, Lijnwaad-, Fluweel-, Werk- en Kempstraat ontstaan.

Na 1918 werd het deel van de Brugsesteenweg vanaf de Sint-Jan Baptistkerk tot aan de Rooigemlaan "Bevrijdingsdreef" (foto 43), later -laan (zo genoemd naar de geallieerde troepen die langs daar Gent binnenkwamen). Daarenboven werd een gedeelte van het landbouwland naar Mariakerke toe gevuld met straten (die namen kregen uit het Reinaertverhaal) en bouwde men er eentonige, onconfortabele "appartementengebouwen" voor arbeidersgezinnen, de zgn. "Blokken". Hun bijnaam loog er niet om!

In 1928 bouwde men in de nabijheid de "Theresia-kerk".

Aan de Nekkersputstraat werden de Druif- en Perzikstraat toegevoegd. Dat ge-

Foto 43. De Bevrijdingsdreef ca. 1930 (nu : Bevrijdingslaan)
(Verz. Fr. Van Bost, Gent).

Foto 44. De kerk van Malm ca. 1960
(Verz. Fr. Van Bost, Gent).

beurde in 1929.

De Tweede Wereldoorlog voorbij werd, vanaf 1952 het Eiland Malem geürbaniseerd, de zgn. "Heldenwijk", zo geheten naar de straatbenamingen. (47) Ook dààr kwam een kerk (foto 44).

In de omgeving van de "Blokken" werd de Noormanstraat tot de Molengracht doorgetrokken (waarschijnlijk genoemd naar een grondbezitter Norman).

Aan de grens van Mariakerke kwamen de straten Maeswal en Ryndam tot stand (respectievelijk genoemd naar een toponiem en een grondeigenaar).

Men sloopte in de Appelstraat het gesticht voor spraak- en gehoorgestoorden en op het vrijgekomen terrein verrees een soort aparte lus rond een vrij groot plein, het de l'Épéeplein genoemd (naar een 18de-eeuwse Franse logopedist wiens principes men in het vroegere gesticht gevolgd had).

In de nabijheid van de hoosmolen kwamen tenslotte nog enige straten tot stand die de naam kregen van beroemde personen uit de naoorlogse periode, o.m. Folke Bernadotte, Albert Schweizer, Martin Luther King en Mahatma Ghandi. Aansluitend bij de Folke Bernadottestraat zijn daar nog de Kraaidam en de Jozef de Veusterstraat. Een voetweg, links van de Nekkersputstraat kreeg de naam Papiermolen toebedeeld.

Samenvattend kunnen we stellen dat het stadsbestuur de straatnamen uit de textiel- en metaalsector koos en zich verder grotendeels liet inspireren door het vroegere landelijke karakter van de wijk.

De beluiken kregen vroeger nooit een officiële benaming. Ze konden het stellen met de naam van de eigenaar, huisjesmelker of met een spotnaam.

Lode HOSTE
(t vervolgt)

NOTEN

42. Boerjan, G., Beluiken van de Brugse Poort, 1981 (tekeningen).

43. De Rycke e.a., De beluiken binnen de Stad Gent, Sint-Amandsberg, 1904.

44. Balthazar, H., Onderzoek naar de Gentse beluiken. W.I.A.R.U.G., Gent, 1978.

45. Fris, V., op. cit.

46. Lied over Koer 99, *Ghendtsche Tydinghen*, 1976, p. 188. "Klacht Koer 99" uit de revue "Onder de Draecke" van 1902 te Gent (Nieuw Circus).

47. Gysseling, M., op. cit., p. 59. Volgens dr. Gysseling komt "Malem" hoogstwaarschijnlijk van "ham", een in een inundatiegebied uitspringende hoek hoger land (Hier ten opzichte van de Leie). Malem : een ham naast een depressie.